

Makale Türü: Araştırma

KAMU HİZMETİNDEN YARARLANANLARIN ETİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: FATİH İLÇESİNDE YAŞAYANLAR ÖRNEĞİ

¹Fahrettin GÜLLÜCE

Özet

Türkiye’de kamu yönetiminde etik alanında bugüne kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu kamu görevlileri etik ilkelerini baz alan çalışmalardır. Yeni bir gelişme olarak, sadece kamu görevlilerinin değil, vatandaşların etik davranış ilkelerine dayanan çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, kamu hizmetini arz eden kamu görevlileri haricinde, hizmetten yararlanan vatandaşların etik tutumlarının ölçülmesidir. Çalışma, kamu hizmetinden yararlanan vatandaşların etik tutumlarının ölçüldüğü saha araştırması ile desteklenmiştir. Vatandaşların etik tutumlarının eğitim durumu, medeni durum, istihdam durumu, gelir durumu, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Anketin örnekleme olarak seçilen İstanbul İli Fatih ilçesinin 57 mahallesinde tabakalama örnekleme tekniği yoluyla belirlenmiş 384 vatandaş ile anket gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasından elde edilen sonuçlara göre, vatandaşların sıra bekleme konusundaki etik tutumları düşük seviyede, kurallara uyma konusundaki etik tutumları yüksek seviyededir. Etik tutumlar, yaş, cinsiyet, gelir durumu, eğitim durumu, medeni durum ve istihdam durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: etik, kamu yönetimi etiği, takdir yetkisi, hizmetten yararlananların etik davranış ilkeleri.

A Field Research on The Ethic Attitudes of Beneficiaries from Public Services: The Example of Residents of Fatih District

Abstract

The vast majority of studies performed on the ethic field up to this point in Turkey are those base on the ethic principles for public officials. As a breakthrough, some studies which base on not only the ethic principles for public officials but also for the citizens have been started to perform. Excluding public officials, the aim of this article is the measurement of ethic attitudes of citizens benefiting from public service. The study was supported with a field research which measures the ethic attitudes of citizens benefiting from public service. Within this context, it is investigated that whether the ethic attitudes of citizens differentiate according to the variables of educational, marital, employment and income status and the variables of age and gender. In the implementation process, a survey was applied to 384 citizens choosed as survey sample via the stratified sampling method in 57 different hometowns in Fatih district of İstanbul metropol. According to the results acquired from the field reserach, the ethic attitudes of citizens about awaiting one’s turn are at low level. On the other hand, the ethic attitudes of citizens about observing the rules are at high level. Furthermore, the ethic attitudes differentiate according to the variables of age and gender and income, educational, marital and employment status.

Keywords: ethic, public administration ethic, discretionary power, the principles of ethic behaviour of the beneficiararies from public services

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, fahrettin.gulluce@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0002-9392-6229

GİRİŞ

Türkiye’de kamu yönetimi etiği alanındaki ilk düzenleme 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun” ile hayata geçirilmiştir. Sonrasında, ikincil bir düzenleme olarak, dayanak noktası anılan kanun olan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe konulmuştur. Esasen, bu iki düzenlemenin öncesinde de ilgili mevzuatta, kamu görevlisi etiğine ilişkin bazı düzenlemeler mevzubahisti. Fakat bu düzenlemelerin, farklı normlar içerisinde adeta ‘dağınık bir halde’ yer almalarından dolayı, etiğe ilişkin bütüncül bir bakış açısı oluşturduklarını ifade etmek çok fazla ihtimal dahilinde olamamıştır. 2005 yılı ile birlikte etik ile ilgili yürürlüğe konulan normların, kamu görevlileri için genel kural ve sınırlamaların yanı sıra, hizmet veren hizmet alan ayrımı olmaksızın, kamu hizmeti etiğine ilişkin bütüncül bakış açısı eksikliğini gidermeye yöneldiklerini ifade etmek mümkündür. Ancak, şu bir gerçek ki, kamu etiğine ilişkin gerek mer’i gerekse de na-mer’i düzenlemelerin tümü, kamu görevlisini ön planda tutmayı yeğlemişlerdir. Fakat şu da bir gerçek ki, kamu hizmetinden yararlanan vatandaşlar da etik dışı davranışlarda bulunabilmekte ve bu davranışlar bir şekilde kamu görevlilerini etkileyebilmektedir. Bu kapsamda, kamuda etik dışı davranışların, kamu görevlilerinin davranışlarına getirilen kural ya da ilkelerle ortadan kaldırılamayacağı önermesinden hareketle, “*kamu hizmetinden yararlananların etik davranış ilkeleri*” kavramı ortaya atılmıştır (Güldüler, 2020a: 137). Daha önce kamu hizmetinden yararlananların etik tutum ve ilkeleri konusunda herhangi bir çalışma kamu yönetimi literatüründe yapılmadığı için Güldüler’in çalışması, bu çalışmada referans çalışma olarak baz alınmıştır. Böylelikle, çalışmada, İstanbul ili, Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşlar örneğinde kamu hizmetinden yararlananların etik tutumlarının ölçülmesi konu edilmiştir.

Çalışmamızın temel amacı, İstanbul ili, Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşların kamu hizmetinden yararlanırken etik dışı davranışlarda bulunup bulunmadıklarının saha araştırması yoluyla tespit edilmesi ve vatandaşların etik tutumlarının eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, istihdam durumu, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin araştırılmasıdır. Kamu hizmetinden yararlanan vatandaşların etik tutumlarının ölçülmesine yönelik literatürde çok fazla çalışma yapılmamış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın literatüre katkı yapma yönünden önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

Çalışma içerik anlamında iki ayrı bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde, literatür ve mevzuat incelemesi yapılmış, kamu yönetimi etiği ve etik davranışlarda bulunanların salt kamu görevlileri olup olmadığı ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca, kamu hizmetinden yararlananların etik davranış ilkeleri kavramına değinilmiştir. Çalışmamızın ana eksenini hizmetten yararlananların etiği ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen saha araştırması olduğundan, etik kavramının analizi kapsam dışında bırakılmıştır. İkinci bölümde ise nicel yaklaşım temelinde veri toplama yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda, kamu hizmetinden yararlanan vatandaşların etik tutumlarına yönelik yapılan saha araştırmasına yer verilmiştir. Saha araştırması İstanbul ili, Fatih ilçesinde yaşayan

vatandaşlara, yirmi beş adet ifade içerir bir anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen veriler çalışmanın ilgili bölümleri ile sonuç ve değerlendirme kısmında analiz edilerek yorumlanmıştır.

1. HİZMETTEN YARARLANANLARIN ETİĞİ AÇIMLAMASI İLE KAMU YÖNETİMİNDE ETİK

1.1. Bir Bakışta Teorik Etik ve Kamu Yönetimi Versiyonu

Kamu yönetimi birtakım kurallara göre yönetilmekte olan bir mekanizmadır. Kendine özgü kurallara göre işlemekte olan bu mekanizmanın hizmet arzı sırasında, çözümü çoğu zaman son aşamaya kadar ertelenebilen birtakım etik problemlerle karşılaşabilmektedir. Dahası, ülke ayrımı olmaksızın aktöresel meseleler tüm kamu yönetimi sistemlerini ilgilendirmektedir (Rohr, 1991). Bu nedenle, etik ile ilgili kamu politikaları beynelmilel politika transferinin öznesi olabilmektedir (Keser, 2012: 42-44). Bu problemlerin önlenmesi amacıyla kamu yönetimi etiği kavramı geliştirilmiştir (Eryılmaz, 2010: 331). Bu gelişmeden sonra, karşılaştırmalı ülke uygulamaları, genellikle, etik kurulların oluşturulması şeklinde zuhur etmiştir. Öyle ki, hemen her her ülke, etik ilkelerin belirlenmesi ve uygulamaların nasıl olacağı konusunda belirleyici kurallar konulması ve bunların sahaya yansımalarının izlenmesi sorumluluğunu üstlenecek, üst kurul hüviyetinde düzenleyici ve denetleyici kurumlarını oluşturma çabası içine girmiştir (Öktem ve Ömürgönülşen, 2005: 231).

Kamu politikası bir kamusal sorun veya konunun gündeme gelmesi, alternatiflerin belirlenmesi, karar alma, uygulama ve değerlendirme safhalarını içeren döngüsel bir süreç, kamu yöneticileri de bu sürecin en temel aktörlerinden biridir. Kamu politikası süreci içerisinde karar alıcı veya uygulayıcıların bireysel görüşlerinin belli sınırlar dahilinde politikalara sirayet etmesine olanak tanıyan (Yıldırım, 2010: 841) bürokratik takdir yetkisi (discretion) fenomeni de bu sürece etkisiyle göz ardı edilmemesi gereken idare hukuku unsurudur. Esneklik ve müphemlik nitelemeleriyle müsemma (Kalabalık, 1997: 209) bürokratik takdir yetkisinin varlığı, karar alıcı veya uygulayıcı için gerek hukuki gerekse de ahlaki neviden birtakım sınırlar belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu cümleden olarak, kamu yönetimi etiğini kamu politikası aktörleri için bir anlamda ahlaki dizginleyici olarak betimlemekle söze başlamak mümkündür.

Kamu yönetimi etiği politika süreci içerisindeki her aşamada, kamu görevlilerinin uyması gereken, genellikle evrensel kabul görmüş, birtakım ahlaki değer ve ilkeler bütünüdür. Bu tümce literatürde, “etik ilkeleri benimseyen, ürettiği kamu malı ya da sunduğu kamu hizmetinde etik ilkeleri uygulayan yönetim” (Eryılmaz, 2010: 331, Öktem ve Ömürgönülşen, 2005: 232) şeklinde izah edilmiştir. Mefhumun uluslararası literatürdeki tanımına bakıldığında ise, benzer noktalara işaret edilmekle beraber, ‘toplum veya vatandaş çıkarı’ olgularını vurgulamak saiki ayrıca göze çarpmaktadır. Bu vurguya örnek olarak, yönetim etiğine ilişkin geliştirilmiş, “*kamu görevlilerinin birincil olarak vatandaş çıkarını gözettiği, dürüstlük, tarafsızlık ve hesap verebilir olmanın kamu görevlileri davranışlarına yansıdığı yönetim*” (Bishop vd., 2003: 45), “*toplumun çıkarlarına hizmet eden, geliştiren ve sürekli hale gelmesini sağlayan adil ve tarafsızlığı temin eden kurallar bütünü*” (Bowman vd., 1988: 21) şeklindeki tanımlar gösterilebilir. Sonuç olarak, yönetsel etik olarak da adlandırılmakta olan kamu

yönetimi etiği, kamudaki iş yapma biçimine dayalı olarak ortaya çıkan, temel amacı kamu politikası ve uygulamalarında iç tutarlılığı sağlamak, yani benzer olaylara aşağı yukarı benzer tutumlar sergilemek suretiyle hizmetten yararlananların çıkarını güvenceye almak olan ahlaki kuralların tümünü (Kılavuz, 2003: 58) ifade etmektedir.

Etik olgusuna ilişkin teorik çerçeve çizilirken ele alınabilecek felsefi ve dini birtakım etki unsurları bulunmaktadır. Zira etik konusu felsefi yönden, deontolojik, teleolojik, erdem, diyalojik idealizm, relativist yaklaşım gibi farklı bakış açıları ile açıklanabilmektedir (Sayım, 2011: 43-50). Bunlardan deontolojik yaklaşım etiğe görev ve sorumluluk bilinci olarak bakmakta ve sonuç veya çıktılara odaklanmadan önce, uygulama aşamasında etiğe uygun davranılıp davranılmadığını gözetmektedir (Koven, 2015: 3). Teleolojik veya nam-ı diğer sonuçsalci yaklaşım ise, daha çok sonuç odaklı bir tutum sergilemekte ve eylemlerin sonuçlarının etik olmasını yeterli bulmakta veya bu boyuta daha fazla önem vermektedir (Esen, 2020: 299). Felsefi yorumlama yönteminin yanısıra etik açıklamasına dini bakış açılarının da çeşitlilik kattığı gözlemlenmektedir. Öyle ki etik paradigması, Budist ve Konfüçyüsçü Etik, Musevi, Hristiyan ve İslami Etik şeklinde kollara ayrılarak da yorumlanmaktadır (Koven, 2015: 12-16). Doğaldır ki, yaklaşık üç milenyumluk geçmişe sahip teorik etiği tüm boyutları ile irdelemek, özellikle saha araştırmasını öncelemiş bir makalenin kapsamını kabul edilemez boyutlarda genişletme sakıncasını barındırmaktadır. Bu sakıncadan kaçınmak adına, burada farklı etik yaklaşımları kısaca açıklamak veya ilgisine göre ismen değinmek ile yetinilmiştir.

Yukarıda dizginleyici unsur metaforu ile betimlenen ‘etik kurallar’ (codes of ethic) olarak adlandırılmaktadır. Etik kurallar, kamu görevlilerinin karşılaşabilecekleri çıkar çatışması, hediye alma ve menfaat sağlama gibi durumlarda, nasıl davranmaları gerektiği konusunda (Çevikbaş, 2006: 270), kurumlar açısından ise etik belirsizlikleri azaltmak konusunda adeta bir kılavuz görevi görmektedir (Dutelle, 2011: 41). Kavram bilimi özelinde etik sözcüğü ‘töre’ kelimesi ile eşdeğer tutulmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>, 03.05.2021). Töre denildiğinde akla ilk gelen çağrışımlardan biri ‘yazılı olmayan, hayatın olağan akışı içerisinde, zamanla, hudaınabit bir şekilde oluşan kurallar’ olmakta, sosyal bir olgu olması hasebiyle de yazısız kurallardan ibaret olan törenin, toplum davranışlarına tesir etme potansiyeli oldukça yüksek görülmektedir (Bulut, 2008: 66). Kavramsal açıdan muadili görüldüğü töresel kuralların aksine, etik kurallar, genele hitap etme, erişilebilir olma, belirli bir dilde açıkça yazılmış olma ve mantıksal bir düzeni takip etmek şartlarına bağlı kalmak kaydıyla, yazılı biçime bürünmüştür (Dutelle, 2011: 44). Geline nokta, yasa koyucu veya üst yöneticiler tarafından yönetsel alanda olması veya olmaması gereken davranışlar, etik kurallar veya ilkeler olarak belirlenmektedir. (Yüksel, 2005: 64). Halihazırda, kamu sektöründe denetim görevini üstlenenler için INTOSAI tarafından hazırlanan ‘ISSAI 130 - Codes of Ethics’ örneğinde olduğu gibi küresel çapta çeşitli meslek grupları için geçerli, farklı etik kurallar ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde yönetsel anlamda etik ilkeler, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik düzenlemesinde yer bulmuştur. Düzenlemenin ikinci bölümünde kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken on sekiz adet etik davranış ilkesi

belirlenmiştir. Bu ilkeler Yönetmelikte, görevin yerine getirilmesinde “*kamu hizmeti bilinci, halka hizmet bilinci, hizmet standartlarına uyma, amaç ve misyona bağlılık, dürüstlük ve tarafsızlık, saygınlık ve güven, nezaket ve saygı, yetkili makamlara bildirim, çıkar çatışmasından kaçınma, görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması, hediye alma ve menfaat sağlama yasağı, kamu malları ve kaynaklarının kullanımı, savurganlıktan kaçınma, bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan, bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık, yöneticilerin hesap verme sorumluluğu, eski kamu görevlileriyle ilişkiler, mal bildiriminde bulunma*” olarak sıralanmıştır. Sonuç itibariyle, bu etik kurallar, Türkiye’de kamu görevlilerinin kamu hizmetini sunarken nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili kural ve sınırlamalar içermektedir. Öyle ki yönetim etiğinin temel varsayımına göre kamu görevlileri, kamu hizmetini arz ederken etik ilke ve standartlara bağlı kalmalıdır. Teori bu şekilde olmasına rağmen, günlük hayatta kamu görevlileri çeşitli çıkar çatışmaları ve etik ikilemlerle karşılaşmakta, bu nedenle de teori ile pratik arasında kalan kamu görevlileri etik dışı bazı davranışlarda bulunabilmektedir (Çevikbaş, 2006: 270). Peki etik dışı davranışların varlığı, sadece kamu görevlilerinden ve onların davranışlarından kaynaklanan bir durum mudur?

1.2. Sadece Kamu Görevlileri mi Etik Dışı Davranışlarda Bulunurlar?

Başlıktaki sorunsal için, yönetimde etik dışı davranışların sadece kamu bürokrasisinin organizasyonel yapısı veya kamu görevlilerinden kaynaklandığını öne sürmenin, ciddi bulgularla desteklenmeye muhtaç, iddialı bir yaklaşım olacağını ifade etmekle girizgâh yapmanın yerinde olacağı mülahaza edilmektedir. Bu anlamda, hizmet alanların etik tutumları ile hizmet verenlerin etik tutumları arasında illiyet bağı olabileceği, bir diğer deyişle, bu iki değişken arasında olumlu yönde anlamlı ilişki olabileceği hipotezinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zira, vatandaşların, kamu idarelerinde hemşeri, siyasetçi, okuldaş ya da akraba gibi tanıdık aramak; kendi başvuruları haricinde başkalarının yardımlarıyla işlemlerini tamamlamak istemek gibi etik dışı davranışlarda buldukları yönünde tespit ve önermeler içeren birçok çalışma mevcuttur (Güldüler, 2020b: 2). Kaldı ki hizmet alanların etik tutumlarını etkisiz gören bir yaklaşım, etik felsefesi içerisinde yer alan ‘relativizm/görelilik’ felsefesini tamamen yok saymak anlamına gelecektir. Zira bu felsefî bakış açısına göre, hangi tutumun etik, hangi tutumun etik dışı olduğuna ancak durumsal bir düşünce tarzı ile kanaat getirilebilir (Özyer ve Azizoğlu, 2010: 64). Yani her durum için geçerli ve mutlakiyetçi etik prensipler söz konusu olamaz. Ayrıca, etiklik konusunda kişisel tutum, kabul ve kanaatler son derece önemlidir. Zira, bu yaklaşımı doğrularcasına, insanların hatırı sayılır bir bölümü kendi menfaatleri doğrultusunda etik dışı davranabileceklerini belirtmişlerdir (Adaman vd., 2001: 67). Yönetimde etik dışı davranışların sadece kamu görevlilerine özgülenebileceği savını öne süren çalışmalar birkaç gruba ayrılabilir.

Yukarıda sözü edilen çalışmaların bir kısmı, kamuda etik dışı davranışların hem kamu görevlileri hem de hizmetten yararlananları içerecek şekilde iki taraflı olarak sergilendiği varsayımını desteklemek eğilimindedir. Bu gruba göre, şu bir gerçek ki, etik dışı davranışlarda bulunulması, çıkar çatışması ve yolsuzluk sorununa yol açan etkenlerin başında insan ve insan çevresi faktörleri gelmektedir (Özer,

2000: 83). Etik dışı faaliyetlerin gerçekleştiği toplum ve çevrenin içerisinde ise kamu hizmeti sunan kamu çalışanları ve vatandaşlar bulunmaktadır (Yüksel, 2005: 161). Bu nedenle, Tekeli'nin de vurguladığı gibi, kurallara aykırılık ile ilgili hususlarda sadece kamu görevlisini göz önünde bulundurup vatandaşı göz ardı etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır (2007: 2). Dolayısıyla, kamu görevlilerinin yanısıra vatandaşların ya da hizmetten yararlananların da etik davranması ve toplumun ahlaki değerlere sahip olması gerekmektedir. Öyle ki, vatandaşların da güzel ahlaka sahip olması, başarılı bir kamu hizmetinin öncülü olarak gösterilmektedir (Aksoy, 2019: 74). Bu anlamda etiğin toplumun tabanına yayılması için bir kişi veya bir grubun etik davranması yeterli değildir; toplumdaki çoğu kişi ve kurumların etik davranması gerekmektedir (Eryılmaz, 2011: 71).

Bir diğer grup ise, kamuda etik dışı davranışların nedenlerinden biri olarak vatandaşlardan gelen taleplerin varlığına değinmek şeklindeki ortak noktada buluşmaktadır. Bu grupta yer alan çalışmaların temel bulguları üç örnek ile özetlenebilir. Birincisi, saha araştırmasına dayanan bir çalışmada, kamu görevlilerinin vatandaşların kurallara aykırı isteklerini genellikle kabul etmedikleri, ancak hizmetten yararlananların aracılar olarak problemlerini çözdükleri ortaya konulmuştur (Gençkaya, 2009: 72). İkincisi, Türkiye'de 'Kamu Hizmetlerinde Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi' kapsamında, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nde yapılan bir araştırmada (Korkusuz ve Keylan, 2009: 71), vatandaşların işlerini hızlıca yaptırmak istemeleri ve kurallara uymamalarının kamu görevlilerini etik dışı davranmak zorunda bıraktığı belirtilmektedir. Üçüncü örnek daha çok özel hukuk tüzel kişilerinin etik dışı davranışlarına dem vurmaktadır. Bunlara göre, şirketler, bürokrasiyi aşmak, denetimden kaçınmak, ihale kazanmak ya da ruhsat almak gibi nedenlerle, yıllık cirolarının yüzde birine yakın oranda kamu idarecilerine hediye olarak gayri resmi harcamalar yapmaktadır (Yüksel, 2005: 42). Tüm bunlarla birlikte, kamu hizmetinde hediye alıp vermenin olağan karşılandığına (TÜSİAD, 2002: 112), her iki kişiden birinin, hediye vermenin kamuda sorunların çözülmesinde etkili ve alternatif bir rol oynamakta olduğunu düşündüğüne (Adaman vd., 2003: 99) ilişkin saha araştırması bulguları da mevcuttur. Dolayısıyla, yönetimde etik sorunların, kaynak yönünden tek taraflı düşünülemediği, kaynağın aralarında karşılıklı etkileşim bulunan iki taraflı neden sonuç sarmalında aramanın doğru olacağını ifade etmek mümkündür. Tüm bunların yanısıra, bu bölümde cevap aranmakta olan soruya kamu politikası perspektifinden ve yönetim ve bir kamu politikası bileşeni olan politika aktörü açıklaması üzerinden de katkı yapılabilir. Yönetişimin ve kamu politikalarının tek aktörü hükümetler, kamu kurumları veya kamu görevlileri değildir. Artık kamu politikalarının oldukça çeşitlilik gösteren informel aktörleri söz konusudur (UNESCAP, 2021). Hal böyleyken, hizmet veren ile hizmet alanı, her durum ve zaman için, masanın farklı taraflarında konumlandırmanın, bunu yaparken de hizmet alanların tutum, davranış ve etik algılamalarını yönetim etiği kapsamı dışında tutmanın, modern kamu yönetimi paradigmatlarıyla tutarlılık gösteren bir yöntem olmayacağını ifade etmek gerekmektedir. Nihayet, 'hizmetten yararlananların etiği' tanımlamasına geçebilmek adına, bu açıklamalar doğrultusunda, bu kısım için kifayet-i müzakere demek gerektiği mülahaza edilmiştir.

1.3. Metafordan Gerçeğe Hizmetten Yararlanan Etiği

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kamu yönetiminde etik dışı davranışların sergilenmesini tek taraflı değerlendirmek ve etik dışı davranışların nedenlerini salt kamu görevlilerinin tutumlarında aramak nakis bir bakış açısının emaresi olacaktır. Etik dışı davranışlar, kamu görevlileri yanında kamu hizmetinden yararlananları da içine alan geniş bir toplumsal daireden oluşmaktadır. Etik dışı davranışlar sadece kamu idarelerinde değil; trafik, hastane ve okul gibi günlük hayatın hemen her alan ve safhasında cereyan eden ilişkilerde gözlemlenmektedir (Güldüler, 2020a: 139). Bu ilişkilerdeki en temel aktörlerden biri ise, kaçınılmaz olarak, vatandaşdır. Etik veya etik dışı davranışların ortaya çıkışında kamu görevlisi ile vatandaşların karşılıklı tutumları arasındaki korelasyon ise göz ardı edilmemesi gereken bir bileşendir. Bu korelasyona vurgu yapmakta olan bir çalışmada, ahlaki özne (moral agent) olarak nitelenen kamu yöneticilerine ahlaki davranış konusunda vatandaşa ‘rol model’ sorumluluğu yüklenmektedir (Garofalo ve Geuras, 2006: 7).

Etik mevzuatı kapsam ve lafzi yönlerden incelendiğinde, henüz, vatandaş veya hizmet alanlara ilişkin etik ilke ve kuralların kabulünden söz etmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu durumun en azından, Türkiye’nin yönetim etiği konusundaki kamu politikası ve uygulaması özelinde geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira, 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un lafzından, etik kurula, kamuda etik kültürünü yerleştirme sorumluluğu verildiği görülmektedir (bkz. md. 3). Buna karşın, ‘kamuda etik kültürü’ hinterlandının vatandaş veya hizmet alanları da kapsayıp kapsamadığı hususu muğlak kalmıştır. Bununla birlikte, kanunun sistematığına bakıldığında, vatandaşların bu anlamda kapsam dışında tutulduğu yorumunun ağır bastığını ifade etmek olasıdır. Konuya karşılaştırmalı kamu yönetimi düsturu kapsamında eğilenecek olursa, örneğin Alman Etik Kurulu’na yüklenen sorumluluklar arasında yer alan “*toplumu bilgilendirmek, toplumsal müzakere ortamı yaratmak ve farklı sosyal grupların dikkatini çekmek*” şeklindeki ibareden (Sayan, 2017: 68) toplumun etik bilinç ve farkındalığının da göz önünde bulundurulduğu görülmektedir.

Kamu yönetiminde etik, sürekli kamu idarelerinin faaliyetlerinin ana ekseninde olması ve istikrarlı bir şekilde korunarak geliştirilmesi gereken bir konudur (TÜSİAD, OECD, 2003: 22). Peki bu gelişimi sadece kamu görevlisi için, söz gelimi hediye alma yasağı tanımlamak suretiyle tekamül ettirmek mümkün müdür? Kanaatimizce, hediye alanın, yaptığı için etik dışı olduğu ve bu nedenle bir yaptırıma maruz kalabileceği bilincine sahip olması kadar, hediye verenin de benzer bir bilinç ve farkındalığa sahip olması, etik kültürün yaygınlaşması adına gereklidir. Bu amaçla, kamuda etiği hâkim kılmak için sadece kamu görevlilerine dönük düzenlemelerin yeterli olmayacağı düşüncesiyle; hizmetten yararlanan vatandaşlara yönelik düzenlemeler getirilmesi önerilmiştir. Bu kapsamda “*kamu hizmetinden yararlananların etik davranış ilkeleri*” kavramı ortaya konulmuş; böylelikle toplumda ve kamu idalarında gözlemlenen etik dışı davranışlar ile ilgili vatandaşlar açısından standartlar oluşturulmuştur. Güldüler tarafından oluşturulan “*kamu hizmetinden yararlananların etik davranış ilkeleri*” toplamda on başlıkta aşağıda gösterildiği şekilde sıralanmıştır (Güldüler, 2020a: 137):

- Hizmetten yararlanırken nazik ve saygılı olma
- Hizmetten Öncelikli Olarak Yararlanmak İstememe
- Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunmama
- Hediye / Bahşış Vermeme
- Kurum İçi Çalışan Tanıdıktan Yardım İstememe
- Usulsüz Bir İşlem İçin Israr Etmeme
- Siyasi / Bürokrat Çevre ile Kamu Görevlisine Baskı Yapmama
- Usulsüz Bir Şeyi Yetkili Makamlara Bildirme
- Dürüstlük, Adalet ve Eşitlik İlkelerine Uygun Davranma
- Çıkar Çatışmasından Kaçınma

Ancak halihazırda hizmet alanlar için de rehber işlevi görecektir şekilde bu ve bunlara benzer etik ilkeleri standartlaştıracak bir politika sürecinin başlatılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Standartlaşmanın ise, mevzuatın etik dışı davranışlarda hizmet alanların rolünü de tanımlar hale getirilmesi ile olabileceği göz önünde bulundurulduğunda, etik kurul görev ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması gibi birtakım düzenlemelere gidilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2. KAMU HİZMETİNDEN YARARLANANLARIN ETİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Saha araştırmasının amacı doğrultusunda araştırmanın evreni Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşların tamamıdır. Bu kapsamda Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşlardan anket yoluyla veri toplanmıştır. Anketteki ölçek seçiminde, referans olarak alınan çalışmada yer alan (Güldüler, 2020a) “*kamu hizmetinden yararlananların etik davranış tutumları üzerine bir alan araştırması*” içerisindeki ifadeler kullanılmıştır. Ölçeğin kullanılması ile ilgili olarak referans kaynağın sahibinden yazılı izin alınmıştır. Örneklem büyüklüğü olarak %5’lik bir belirlilik düzeyinde gerekli örneklem büyüklüğü olan 384 (Coşkun vd. 2015: 137) sayısı tercih edilmiştir. Bu sayının tespitine ilişkin detaylara değinilecek olursa, Creswell örneklem büyüklüğünün tespitinde formül kullanmanın zorunlu olmadığını, hazır tablolar marifetiyle de örneklem büyüklüğünün belirlenebileceğini vurgulamıştır (2020: 195). Son verilere göre Fatih’in seçmen sayısı, yani hedef evren büyüklüğü 283.991 olarak görülmektedir. Bu evren için kabul edilebilir örneklemin hesaplanması için Sait Gürbüz ve Faruk Şahin’in “*Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe, Yöntem, Analiz*” isimli kitabından yer alan, örneklem büyüklüğünün tespiti için %90, %95, %99 güvenilirlik düzeylerinde farklı evrenler için kabul edilebilir asgari örneklem büyüklüklerinin verildiği tabloya (Gürbüz ve Şahin, 2018: 130) başvurulduğunda, dahildeki unsurların sayısı 250.000 ve daha büyük olan evrenler için %95 güvenilirlik düzeyinde 384 sayısının gerekli örneklem büyüklüğü olduğu görülmektedir. Buna göre, Fatih ilçesi için 384 kişilik bir örneklem büyüklüğünün makul olduğu değerlendirilmiştir.

Örneklem seçiminde tabakalı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Buna göre, Fatih ilçesinde toplamda 384 kişiye uygulanan anketin tabakası olarak vatandaşların yaşadıkları mahalleler ve ilçe içerisinde cinsiyet değişkeni kullanılmıştır. Bu değişkenlerin evrende var olan özellikleri aynı oranda örnek üzerinde de temsil edilecek biçimde kategorize edilmiştir. Fatih ilçesinde 57 adet mahalle bulunmaktadır. Bu mahallelerin, TÜİK verilerine göre¹ nüfusları ve anketin mahalle bazında kaç kişiye uygulandığı Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Örnek ve Örnekleme Tekniği

Sıra No	Mahalle adı	Nüfus	Mahalle Nüfusunün İlçe Nüfusuna Oranı	Orana Göre Anket Yapılacak Kişi Sayısı	Erkek nüfus sayısı	Kadın nüfus sayısı	Anket Yapılacak erkek sayısı	Anket Yapılacak kadın sayısı
1	Akşemsettin	28.234	6,02%	24	14.682	13.552	12	12
2	Seyyid Ömer	27.796	5,93%	24	14.454	13.342	12	12
3	Hırka-İ Şerif	24.689	5,27%	21	12.838	11.851	11	10
4	Şehremini	22.302	4,76%	19	11.597	10.705	10	9
5	Koca Mustafapaşa	21.520	4,59%	18	11.190	10.330	9	9
6	Mevlanakapı	20.906	4,46%	18	10.871	10.035	9	9
7	Molla Gürani	20.512	4,37%	17	10.666	9.846	9	9
8	Yedikule	18.879	4,03%	16	9.817	9.062	9	8
9	İskenderpaşa	18.289	3,90%	15	9.510	8.779	8	9
10	Derviş Ali	18.216	3,88%	15	9.472	8.744	8	9
11	Yavuz Sultan Selim	17.655	3,77%	15	9.181	8.474	8	9
12	Ayvansaray	17.064	3,64%	17	8.873	8.191	8	9
13	Silivrikapı	16.639	3,55%	14	8.652	7.987	7	7
14	Sümbül Efendi	16.576	3,54%	14	8.620	7.956	7	7
15	Atikali	14.789	3,15%	12	7.690	7.099	6	6
16	Zeyrek	14.604	3,11%	12	7.594	7.010	6	6
17	Balat	13.091	2,79%	11	6.807	6.284	5	6
18	Aksaray	12.490	2,66%	10	6.495	5.995	5	5
19	Karagümrük	12.430	2,65%	10	6.464	5.966	5	5
20	Topkapı	12.197	2,60%	10	6.342	5.855	5	5
21	Haseki Sultan	11.970	2,55%	10	6.224	5.746	5	5
22	Ali Kuşçu	11.261	2,40%	9	5.856	5.405	5	4
23	Cerrahpaşa	8.850	1,89%	6	4.602	4.248	4	2
24	Nişanca	8.218	1,75%	6	4.273	3.945	4	2
25	Cibali	8.097	1,73%	6	4.210	3.887	4	2
26	Diğer	25.816	5,51%	27	13.424	12.392	14	13
TOPLAM		468.906	100,00%	384	243.831	225.075	195	189

Tablo 1’de görüleceği üzere mahalle nüfusunun ilçe nüfusuna oranlanması sonrasında her mahalledeki kadın ve erkek nüfus oranına göre anket uygulanacak kişi sayısı mahalle bazında ve toplamda ilçe bazında belirlenmiştir. Fatih ilçesinde yer alan 32 mahallenin nüfusları diğer mahallelere

¹ Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Sistemi 2019 yılı verileri.

göre çok daha az olduğundan, bu mahalleler, Tablo-1’de görüleceği üzere “Diğer” olarak adlandırılmıştır. Bu mahalleler; Katip Kasım, Muhsine Hatun, Şehsuvar Bey, Küçük Ayasofya, Saraç İshak, Binbirdirek, Molla Hüsrev, Kalenderhane, Cankurtaran, Emin Sinan, Mimar Hayrettin, Kemalpaşa, Süleymaniye, Sultan Ahmet, Hoca Gıyasettin, Alemdar, Mimar Kemalettin, Hacı Kadın, Hocapaşa, Mesihpaşa, Demirtaş, Yavuz Sinan, Balabanağa, Beyazıt, Molla Fenari, Taya Hatun, Hobyar, Mercan, Sururi, Tahtakale, Rüstempaşa ve Sarıdemir mahalleleridir. Bu mahallelerde 14’ü erkek, 13’ü kadın olmak üzere toplamda 27 kişi ile anket gerçekleştirilmiştir.

Yapılan ankette, ankete katılanların medeni durum, gelir durumu, eğitim durumu, istihdam durumu, cinsiyet ve yaş gibi kişisel özelliklerini içeren bölümler yer almaktadır. Ölçüm tekniği olarak 5’li likert ölçeği (tamamen katılıyorum / katılıyorum / ne katılıyorum ne katılmıyorum / katılmıyorum / tamamen katılmıyorum) kullanılmıştır. Anketin pilot uygulaması 24 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamanın güvenilirliği IBM SPSS Statistics 23 programında analiz edilmiştir. Cronbach's Alpha katsayısı ölçümlemesi sonucuna göre pilot uygulamanın güvenilirlik katsayısı .812 olarak ölçülmüş olup, güvenilirlik katsayısı yüksek derecededir (Coşkun vd., 2015).

Anket, Google Formlar üzerinden oluşturulmuş ve genel olarak sahada uygulanmıştır. Saha çalışmasının Cronbach's Alpha katsayısı .833 olarak ölçülmüştür. Bu anlamda sonuç yüksek güvenilirlidir. Saha çalışmasından elde edilen sonuçlar, değişken içerisindeki grup sayılarına göre independent t-test ve one way anova parametrik testlerine tabi tutulmuştur. Gruplar arası anlamlı farklılığın tespit edilmesinde değişken içi grup sayısının 2’den fazla olduğu gruplar independent t-test; grup sayısının 2 olduğu değişkenler one way anova testine tabi tutulmuştur. Buna göre medeni durum, cinsiyet ve istihdam durumu değişkenlerine independent t-test; yaş, gelir durumu ve eğitim durumu değişkenlerine one way anova testi uygulanmıştır.

2.2. Araştırma Süreci ve Sınırlılıklar

Saha araştırması kapsamında anketin daha kolay uygulanabilmesi ve SPSS programına sonuçların excel ortamında yüklenebilmesi için “Google Formlar” kullanılmıştır. Anketin uygulanması sırasında kimi katılanlara ifadeler ve ifadeler karşısındaki tutumları okunmuş, alınan cevap tablet ya da telefon ekranından işaretlenmiştir. Ankete katılanlardan bir kısım vatandaş pandemi koşulları nedeniyle anket linkinin kendi telefonuna gönderilmesini istemiştir. Bir kısım vatandaş da anketi uygulayanların telefon veya tabletleri üzerinden ankete katılmışlardır.

Saha araştırma süreci yaklaşık on sekiz günde tamamlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programına yüklenmiştir. Araştırmamızda sınırlılık olarak değerlendirilebilecek bir husus bulunmaktadır. Çok az sayıda olsa da ankete katılan bir kısım vatandaşın pandemi koşulları ve bundan duydukları kaygı nedeniyle anketi hızlıca cevaplamak istemelerinden kaynaklı olarak, bazı ifadeleri tam olarak anlayamamaları nedeniyle anlamlı cevap verememeleri ihtimalidir. Pandemi şartları nedeniyle bir kısım vatandaş anketi hızlıca bitirmek istediğini belli eden davranışlarda bulunmuştur. Buna rağmen SPSS programına yüklenen tüm anketler, tamamen tamamlanabilen anketlerden oluşmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi ve Araştırmanın Bulguları

Saha araştırması kapsamında ankete katılanların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve istihdam durumuna ilişkin demografik özellikler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Yaş	Sayı	Yüzde (%)
18-29 arası	133	33,9
30-39 arası	130	34,6
40-49 arası	50	13,0
50-59 arası	28	7,3
60 ve üzeri	43	11,2
Cinsiyet		
Kadın	191	49,7
Erkek	193	50,3
Medeni Durum		
Bekâr	172	44,8
Evli	212	55,2
Eğitim Durumu		
İlköğretim (İlkokul/Ortaokul)	40	10,4
Ortaöğretim (Lise)	108	28,1
Yükseköğretim (Üniversite)	190	49,5
Lisansüstü öğretim (YL/Doktora)	46	12,0
Gelir Durumu		
0 TL – Asgari Ücret arası	94	24,5
Asgari Ücret - 4.000 TL arası	176	45,8
4.001 TL - 6.000 TL arası	66	17,2
6.001 TL - 8.000 TL arası	21	5,5
8.001 TL ve üzeri	27	7,0
İstihdam Durumu		
Çalışıyor	326	85,9
Çalışmıyor	58	14,1
TOPLAM	384	100

Tablo 2’de görüleceği üzere ankete katılanların % 34’ü 30-39 yaş aralığında, % 55’i evli, % 49’u üniversite mezunu, % 85’i bir işte istihdam edilen ve % 45’i asgari ücret ile 4.000 TL arası aylık gelire sahip vatandaşlardan oluşmaktadır.

2.3.1. Sıra Bekleme Tutumlarının Ölçülmesi

Gerçekleştirilen saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların % 21’i acil işi olan bir kişinin sıra ihlal etmesini, % 29’u belirli makamlardaki kamu görevlilerinin ve iş takipçisi gibi araçların hizmetten öncelikli olarak yararlanmalarını yanlış bulmamaktadır. Vatandaşların sıra bekleme konusundaki tutumları ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3. Sıra Bekleme Tutumları İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significiance değeri	.019	.235	.004	.039	.122	.011
Değişkene Göre Anlamlı Farklılık Olup Olmadığı	+	-	+	+	-	+
Anlamlı Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	50-59 yaş arası	-	Evli	Lisansüstü	-	Çalışan

Anova testinin uygulanması sonucunda (f) değerine denk gelen anlamlılık (sig) 0.005, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumu değişkenlerinde alpha değeri olan 0.05 (%5) değerinden düşük olduğu için vatandaşların sıra bekleme konusundaki tutumları, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Tukey çoklu karşılaştırma testi ve ortalamaların kıyaslanması sonucunda; sıra bekleme konusunda 50-59 yaş arasındaki vatandaşların etik tutumları diğer yaş gruptaki vatandaşların tutumlarından, evlilerin etik tutumları bekârların etik tutumlarından, çalışanların etik algıları çalışmayanlardan, lisansüstü eğitim durumuna sahip olanların etik algıları diğer eğitim seviyelerine sahip olanlardan daha yüksektir. Vatandaşların sıra bekleme konusundaki tutumları cinsiyet ve gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir. Başka bir anlatımla erkek ya da kadın olmanın ve düşük gelire ya da yüksek gelire sahip olmanın sıra bekleme konusunda etik tutumlara bir etkisi bulunmamaktadır.

2.3.2. Kurum İçi Tanıdıktan Yardım İsteme İle İlgili Tutumların Ölçülmesi

Saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların; % 62'si hizmetten yararlanılırken tanıdıklarından yardım istenilmesinin yanlış olmadığını, % 71'i tanıdığı olan kişilerin işlemlerinin daha hızlı ve kolay gerçekleştirileceğini, % 19'u tanıdıkları olan kamu görevlisinin kendilerine yardım etmemesi halinde ona tepki verilmesinin doğru olduğunu düşünmektedir. Kamu idarelerinde çalışan tanıdıktan yardım isteme konusundaki tutumlar ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar, Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Kurum İçi Tanıdıktan Yardım İsteme İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significane değeri	.007	.093	.341	.012	.116	.088
Değişkene Göre Anlamli Farklılık Olup Olmadığı	+	-	-	+	-	-
Anlamli Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	40-49 yaş arası	-	-	Yükseköğretim	-	-

Vatandaşların yaş ve eğitim durumlarına göre tanıdıktan yardım isteme ile ilgili tutumları anova testi sonuçlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir (sig<0.05). Yaş değişkeni içerisinde 40-49 yaş arasındaki vatandaşların etik tutumları diğer yaş gruptaki vatandaşların tutumlarından; eğitim değişkeni içerisinde yükseköğretim mezunlarının etik tutumları diğer eğitim düzeylerine sahip olanlardan daha yüksektir. Vatandaşların cinsiyet, gelir durumu, medeni durum ve istihdam durumlarına göre kurum içi tanıdıktan yardım isteme davranışları farklılık göstermemektedir (sig>0.05). Başka bir anlatımla erkek ya da kadın olmanın, düşük gelire ya da yüksek gelire sahip olmanın, evli ya da bekar olmanın, çalışıp ya da çalışmamanın tanıdıktan yardım isteme konusunda etik tutumlara bir etkisi bulunmamaktadır.

2.3.3. Hediye Verme İle İlgili Tutumların Ölçülmesi

Saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların; % 31'i kamu görevlisine yemek ısmarlanmasının yanlış olmadığını, % 59'u eğer kamu görevlisine hediye verilirse işlemlerin daha hızlı ve kolay gerçekleştirileceğini düşünmektedir. Vatandaşların kamu görevlisine hediye verme konusundaki tutumları ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Hediye Verme İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significane değeri	.224	.032	.40	.197	.236	.108
Değişkene Göre Anlamli Farklılık Olup Olmadığı	-	+	+	-	-	-
Anlamli Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	-	Kadın	Evli	-	-	-

Cinsiyet ve medeni durumlarına göre vatandaşların hediye verme ile ilgili tutumları anova testi sonuçlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir (sig<0.05). Hediye verme konusunda kadınların etik tutumları erkeklere göre, evlilerin etik tutumları da bekarlara göre daha yüksektir. Saha araştırmamızda kadınların etik tutumlarının daha yüksek olduğu yönündeki bulgu, literatürdeki benzer bir diğer

çalışmanın (Eken ve Güldüler, 2020: 47) bulgusu ile benzer sonuca sahiptir. Yaş, eğitim durumu, gelir durumu ve istihdam durumlarına göre hediye verme davranışları farklılık göstermemektedir (sig>0.05).

2.3.4. Bağış Yapma İle İlgili Tutumların Ölçülmesi

Saha araştırmasında vatandaşların yaklaşık 3'te 2'si, kamu kurumunda gerçekleştirilecek bir işlemin ön şartı olarak herhangi bir derneğe bağış yapılmasını ve araç çekilmesi sonrasında trafik vakfına bağış yapılmasını etik bulmamaktadır. Vatandaşların yüzde 81'i ise okul aile birliğine bağış yapılmasının etik olduğunu düşünmektedir. Kamu idarelerine bağış yapma konusundaki tutumlar ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Bağış Yapma İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significance değeri	.511	.167	.389	.004	.027	.036
Değişkene Göre Anlamlı Farklılık Olup Olmadığı	-	-	-	+	+	+
Anlamlı Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	-	-	-	Ortaöğretim	Asgari Ücret – 4.000 TL arası	Çalışmayan

Eğitim, gelir durumu ve istihdam durumlarına göre vatandaşların bağış yapma ile ilgili tutumları anova testi sonuçlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir (sig<0.05). Bağış yapma konusunda ortaöğretim mezunlarının etik tutumları diğer eğitim gruplarına göre, düşük gelirli olanların etik tutumları diğer gelir gruplarına göre, çalışmayanların etik tutumları çalışanlara göre daha yüksektir. Yaş, cinsiyet ve medeni durumlarına göre bağış yapma davranışları farklılık göstermemektedir (sig>0.05).

2.3.5. Nezaket ve Saygı İle İlgili Tutumların Ölçülmesi

Saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların % 13'ü haklarını korumak için kamu görevlerine karşı sert tutum ve davranışlarda bulunulabileceğini düşünmektedir. Nezaket ve saygı konusundaki tutumlar ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar, Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Nezaket ve Saygı İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significance değeri	.107	.025	.501	.345	.621	.192
Değişkene Göre Anlamlı Farklılık Olup Olmadığı	-	+	-	-	-	-
Anlamlı Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	-	Kadın	-	-	-	-

Nezaket ve saygı ile ilgili yapılan analizler sonucunda yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve istihdam durumlarına göre vatandaşların nazik ve saygılı olma ile ilgili tutumlarının anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda cinsiyet etkili bir değişkendir. Kamu idarelerinden hizmet alırken kadınların nezaket ve saygılı olma konusundaki etik tutumları erkeklere göre daha yüksektir.

2.3.6. Üst Düzey Bürokrat / Siyasetçiden Yardım İsteme İle Tutumların Ölçülmesi

Saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların % 48'i kamu görevlisinin işlemleri tamamlamaması halinde tanıdıkları olan üst düzey yetkililere haber verilmesi gerektiğini; %71'i işlemlerin tamamlanmaması halinde kamu görevlilerinin amirlerine şikayet edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bürokrat ya da siyasetçiden yardım isteme konusundaki tutumlar ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. Üst Düzey Bürokrat / Siyasetçiden Yardım İsteme İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre significance değeri	.220	.029	.107	.043	.008	.038
Değişkene Göre Anlamlı Farklılık Olup Olmadığı	-	+	-	+	+	+
Anlamlı Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	-	Kadın	-	Yükseköğretim	Asgari Ücret – 4.000 TL arası	Çalışmayan

Cinsiyet, eğitim, gelir durumu ve istihdam durumlarına göre vatandaşların üst düzey bürokrat ya da siyasetçiden yardım isteme ile ilgili tutumları anova testi sonuçlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir (sig<0.05). Bu konuda yükseköğretim mezunlarının etik tutumları diğer eğitim gruplarına göre, düşük gelirlilerin etik tutumları diğer gelir gruplarına göre, çalışmayanların etik

tutumları çalışanlara göre daha yüksektir. Yaş ve medeni durumlarına göre üst düzey bürokrat ya da siyasetçiden yardım isteme davranışları farklılık göstermemektedir ($\text{sig}>0.05$).

2.3.7. Kurallara Uyma ile İlgili Tutumların Ölçülmesi

Vatandaşların %86'sı kamu idarelerinde kurallara uyulması gerektiğini düşünürken usulsüz bir işlem ile karşılaşıldığında Savcılık gibi yetkili makamlara ihbarda bulunulması gerektiğini düşünenlerin oranı % 36'da kalmıştır. Vatandaşların kamu idarelerinde kurallara uyma konusundaki tutumları ile ilgili SPSS programında yapılan işlemlere ait özet sonuçlar Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Kurallara Uyma İle İlgili Analizler

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Gelir Durumu	İstihdam Durumu
SPSS Programında Yapılan Analiz	One Way Anova	Independent t-test	Independent t-test	One Way Anova	One Way Anova	Independent t-test
Analiz sonucuna göre t-significance değeri	.607	.154	.447	.503	.377	.044
Değişkene Göre Anamlı Farklılık Olup Olmadığı	-	-	-	-	-	+
Anamlı Farklılığın değişken içi hangi gruptan kaynaklandığı	-	-	-	-	-	Çalışmayan

Kurallara uyma ile ilgili yapılan analizler sonucunda yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve gelir durumlarına göre vatandaşların kurallara uyma ile ilgili tutumlarının anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kurallara uyma konusunda istihdam durumu etkili bir değişkendir. Kamu idarelerinden hizmet alırken çalışmayanların kurallara uyma konusunda etik tutumları çalışanlara göre daha yüksektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda İstanbul ili, Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşların kamu hizmetinden yararlanma konusundaki etik tutumları saha araştırması yoluyla ölçülmüştür. Buna göre vatandaşların etik tutumlarının en düşük olduğu husus kamu kurumunda sıra bekleme hususudur. Kamu idarelerinde işlerinin bir an önce bitmesini isteyen vatandaşlar, başkasının sırasının ihlal edilmesini normal karşıladığı anlaşılmaktadır. Sıra bekleme konusunda etik tutum düzeyi o denli düşüktür ki, belirli makamlardaki kamu görevlilerinin ve/veya iş takipçisi gibi araçların hizmetten öncelikli olarak yararlanmaları büyük oranda olağan kabul edilmektedir.

Vatandaşlar bir kamu kurumunun hizmetlerinden yararlanırken kurum içi tanıdıklarından yardım istenmesi gerektiğini, tanıdığı olan kişilerin işlemlerinin daha hızlı ve kolay gerçekleştirileceğini düşünmektedir. Yardımlaşma kültürü kapsamında normal olarak değerlendirilebilecek bu hususa rağmen, vatandaşların yaklaşık beşte biri tanıdıkları olan kamu görevlisinin kendilerine yardım etmemesi halinde ona tepki verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu anlamda masumane gibi görünen bir yardım talebinin altında üstü kapalı etik dışı bir tutumun var olabileceği düşünülebilir.

Yine araştırma bulgularına göre, kamu görevlisine yemek ısmarlamak etik dışı bir davranış olarak görülürken, çeşitli hediyeler verilmesinin işlemleri hızlandıracağı düşünülmektedir. Buna benzer bir durum da bağış yapma hususunda göze çarpmaktadır. Vatandaşlar kamu kurumlarının ya da kamu görevlilerinin kurdukları dernek ya da vakıflara bağış yapılmasını etik bulmamakta, ama okul aile birliğine bağış yapılmasının etik olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki vatandaşların etik tutumları, kendileri ya da çocukları ile ilintili olan konularda farklılık gösterebilmektedir.

Buna benzer bir durum hizmetten yararlanılırken nazik ve saygılı olma hususunda görülmektedir. Vatandaşlar kamu hizmetinden yararlanırken kamu görevlilerine karşı nazik ve saygılı olunması gerektiğini düşünmekte; fakat işlemleri tamamlanmaz ise tanıdıkları olan üst düzey yetkililere haber verilmesini ve kamu görevlilerinin amirlerine şikâyet edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Vatandaşların etik tutumlarının en yüksek olduğu davranış kamu kurumunda kurallara uyma davranışdır. Kurallara uyulması gerektiğini düşünen vatandaşlar, usulsüz bir işlemle karşılaşıldığında savcılık gibi yetkili makamlara ihbarda bulunmak konusunda çekimser kalmaktadır. Konu ile ilgili yapılacak diğer çalışmalarda bu tutumun nedenine odaklanılması, ilgili literatüre katkı yapabilecek bir husus olarak düşünülebilir.

Çalışmamızda vatandaşların etik tutumlarının yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve istihdam durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği de ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre vatandaşların etik tutumları konusunda *yaş değişkeni*, sıra bekleme ve kurum içi tanıdıktan yardım isteme konularında etkili bir değişkendir. 50-59 yaş arasındaki vatandaşlar sıra bekleme konusunda, 40-49 yaş grubundaki vatandaşlar kurum içi tanıdıktan yardım isteme konusunda diğer gruplara göre daha etik davranmaktadırlar.

Araştırma sonuçlarına göre vatandaşların etik tutumları konusunda *cinsiyet değişkeni*, hediye verme, nezaket ve saygı ile üst düzey bürokrat ve siyasetçiden yardım isteme konularında etkili bir değişkendir. Her üç değişkende de kadınlar erkeklere göre daha etik davranmaktadırlar. Saha araştırması sonuçlarına göre *eğitim durumu değişkeni*, sıra bekleme, kurum içi tanıdıktan yardım isteme, bağış yapma ve siyasetçiden yardım isteme konularında etkili bir değişkendir. Lisansüstü eğitime sahip vatandaşlar sıra bekleme konusunda, yükseköğretim mezunu vatandaşlar tanıdıktan yardım isteme ve siyasetçiden yardım isteme konularında, ortaöğretim mezunu vatandaşlar bağış yapma konusunda diğer gruplara göre daha etik davranmaktadırlar.

Saha araştırması sonuçlarına göre vatandaşların etik tutumları konusunda *gelir durumu değişkeni* nezaket ve saygı ile üst düzey bürokrat ve siyasetçiden yardım isteme konularında etkili bir değişkendir. Her iki konuda da düşük gelir grubundaki vatandaşlar diğer gelir gruplarına göre daha etik davranmaktadırlar. *İstihdam durumu değişkeni*, sıra bekleme, bağış yapma, kurallara uyma ve siyasetçiden yardım isteme konularında etkili bir değişkendir. Çalışanlar sıra bekleme konusunda, çalışmayanlar bağış yapma, kurallara uyma ve siyasetçiden yardım isteme konularında diğer gruplara göre daha etik davranmaktadırlar.

Makale formatındaki bir çalışmanın bir sayfa ve kapsam sınırına tabi olması gerekçesiyle, çalışmada kavramsal açıklamalar yüzeysel seviyede bırakılmış, etik felsefesinin derinine çok fazla inilememiştir. Etik tutum noktasında vatandaş ile kamu görevlisi ayrımının önemini yitirmesi gerektiği, zira iki tarafın tutumlarının neden-sonuç döngüsü içerisinde görülmesi gerektiği, bu nedenle etik davranma sorumluluğunu sadece kamu görevlisine yüklemenin yetersiz kalacağı görüşlerine katkı yapılmaya çalışılmıştır. Son cümle olarak, hükümetlerin haricinde çok çeşitli kamu politikası aktörü olduğunu ortaya koyan yönetim gibi modern anlayışların, hizmet veren ile hizmet alan arasındaki keskin çizgiyi flulaştırdığı bir ortamda, hizmet alanların bu esnadaki tutumlarını yönetim etiği kapsamı dışında tutmanın doğru olmayacağı kanaatiyle, Türkiye’de yaklaşık yirmi yıldır yürürlükte olan ‘kamu görevlisi etiği’ sisteminin vatandaşa ne seviyede tesir ettiği, bir diğer deyişle bu sistemin ‘hizmet alan etiği’ bilincini geliştirmeye yaptığı katkı ve bu noktada yeterli olup olmadığı, dahası hizmet alan etiği sisteminin kurumsallaşması adına neler yapılabileceği gibi hususların, bu konuda yapılacak diğer çalışmalara konu edilmesinin literatürü ileri taşıyacak hususlar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. Çarkoğlu, A. Şentalar, B. (2001). *Hane halkı gözünden Türkiye’de yolsuzluğun nedenleri ve önlenmesine ilişkin öneriler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Adaman, F. Çarkoğlu, A. Şentalar, B. (2003). *İş dünyası gözünden Türkiye’de yolsuzluğun nedenleri ve önlenmesine ilişkin öneriler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Aksoy, A. (2019). Siyasetnamelerde yönetim ahlakı. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Bishop, P, Carmel C, Charles S. (2003). *Management, organisation and ethics in the public sector*. London: Ashgate Publishing.
- Bowman, J, Frederick A, E. (1988). *Ethics, government and public policy: a reference guide*. New York: Greenwood Press.
- Bulut, M. (2008). Bir sosyal temsil araştırması: medyada ve üniversite öğrencilerinde “töre”nin algılanışı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3). 63-78
- Coşkun, R. Altunışık, R. Bayraktaroğlu, S. Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. 3. Baskı, (Çev. A. Avcu, D. Eryiğit vd.). İstanbul: Edam
- Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde etik ve yozlaşma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt: 20 Sayı: 1, s.265-289.
- Dutelle, A. W. (2011). *Ethics for the public service professional*. Boca Raton: CRC Press
- Eken, M. Güldüler, E. (2020). Hediye verme konusunda kamu hizmetinden yararlananların algıları üzerine bir değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9 (1). 39-51.
- Eryılmaz, B. (2010). *Kamu yönetimi*, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2011). Kamu görevlileri etik kurulu başkanı Prof. Dr. Bilal Eryılmaz ile söyleşi. *Güncel Mevzuat Dergisi*, s. 71-81.
- Esen, D. (2020). Teleolojik ve deontolojik kuram bağlamında işletmelerin etik çalışmalarının analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19. Uluslararası İşletmecilik Kongresi Özel Sayısı, Aralık. 296-320.

- Garofalo, C. Geuras, D. (2006). *Common ground, common future moral agency in public administration, professions, and citizenship*. Boca Raton: CRC Press
- Gençkaya, Ö. (2009). *Türkiye’de yolsuzluğun önlenmesi için etik projesi akademik araştırma çalışması*. Ankara.
- Güldüler, E. (2020a). *Kamuda etiği yeniden düşünmek: hizmetten yararlananların etik davranış ilkeleri*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Güldüler, E. (2020b). Kamu hizmetinden yararlananların etik davranış ilkeleri. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gürbüz, Sait, Faruk Şahin (2018). “*Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe – yöntem- analiz*”, 5. Baskı, Seçkin Yayınları: Ankara
- Kalabalık, H. (1997). İdare hukukunda takdir yetkisi kavramı ve benzer kurumlarla karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2). 205-232.
- Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 16.03.2021.
- Kamu görevlileri etik kurulu kurulması hakkında kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 16.03.2021.
- Keser, A. (2012). Politika transferi ve Türk kamu yönetiminde etik. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(4). 25-50.
- Kılavuz, R. (2003). *Kamu yönetiminde etik ve bir sorun alanı olarak yozlaşma*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Korkusuz Ş, Keylan, G. (2009), *Kamu etiği akademik araştırmaları, yolsuzluğun önlenmesi için etik projesi*, Ankara: Kamu Görevlileri Etik Kurulu Yayını.
- Koven, S. G. (2015). *Public sector ethics: theory and applications*. Boca Raton: CRC Press.
- Öktem, M. Ömürganülşen, U. (2005). Kamu yönetiminde etik çalışmalarına yönelik genel bir çerçeve arayışı, 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, Sakarya Üniv. İ.İ.B.F. , ss. 231-237.
- Özer, M. (2000). Türkiye’de kamu bürokrasisi ve yozlaşma. *Sayıştay Dergisi*, 37. 75-106.
- Özyer, K. Ö. Azizoğlu (2010). Demografik değişkenlerin kişilerin etik tutumları üzerindeki etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (2). 59-84.
- Rohr, J. A. (1991). Ethical issues in French public administration: a comparative study. *Public Administration Review*, 51 (4). 283-297.
- Sayan, İ. Ö. (2017). *Farklı ülkelerdeki etik kurul incelemeleri: Türkiye, Avustralya-Batı Avustralya, Almanya, İsveç, Yeni Zelanda*. Ankara: www.etik.gov.tr/wp-content/uploads/2019/06/farkliulkelerdekietikkurulincelemeleri.pdf, 07.05.2021
- Sayım, F. (2011). *Sağlık piyasası ve etik*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2007). Yerelleşme ve yolsuzluk, 3. Yolsuzlukla Mücadele Konferansı, TEPAV, https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255443895r3119.Yerellesme_ve_Yolsuzluk.pdf , Erişim Tarihi: 18.02.2018.
- Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Verileri <https://www.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 17.03.2021.
- TÜSİAD. (2002). *Kamu reformu araştırması*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD – OECD. (2003). *Kamu hizmetinde etik, genel konular ve uygulama*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (t.y.). *What is good governance*. URL: www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf, Erişim Tarihi: 07.05.2021
- Yıldırım, M. (2010). Kamu yönetiminde takdir yetkisi: geleneksel ve yeni kamu yönetimi arasında karşılaştırmalı bir inceleme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (2). 839-861.
- Yüksel, C. (2005). *Devlette etikten, etik devlete: kamu yönetiminde etik, kavramsal çerçeve ve uluslararası uygulamalar*. Ankara: TÜSİAD Yayınları. Cilt II.